

יכול להכחישו לראשון לאחר שנתקבלה עדותו בבית דין, אף מאה נשים אינן יכולות להכחישו.

וכן פסולים רבים שהעידו שנטמאת ובא עד אחד כשר והעיד תוך כדי דיבורם שלא נטמאת עדותם בטלה, שאחד כשר כפסולים רבים הוא חשוב, וכשם שמכחיש לעדות חברו בבת אחת, מכחיש גם לעדות הפסולים בבת אחת.

והכא במאי עסקינן. מה שמבואר במשנה לב-א ששנים מכחישים לאחד בזה אחר זה, ואחד אינו מכחיש לשנים אפילו בבת אחת, והעמדתו בפסולי עדות.

מדובר כגון דאתאי אשה מעיקרא. שהעד שהעיד שנטמאת היה פסול כגון אשה, ועל זה שנינו ששני פסולים נאמנים להכחישו אפילו בזה אחר זה, שבפסולים הולכים אחר הרוב. וכן מה ששנינו שאין אחד יכול להכחיש שנים אפילו בבת אחת מדובר בפסול אחד שבא להכחיש עדות שני פסולים, שבפסולים הולכים אחר הרוב.

ותרצה לדרבי נחמיה הכי, יש להגיה בדברי רבי נחמיה כך:

רבי נחמיה אומר: כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, כגון בעדות סוטה, הלך אחר רוב דעות, שאם יש עדיות סותרות, הולכים אחר הרוב.

ולכך, עשו בעדות זו, שתי נשים המעידות באשה אחת, נגד אשה אחת, כשני אנשים המעידים באיש אחד, נגד איש אחד, שאין

ואף על פי שאין לשתי נשים כח עדות יותר מאשר האחד, הולכים בעדות זו אחר רוב דעות, והרוב נאמנים נגד המיעוט. ואף על פי שהנשים פסולות והאחד כשר, כיון שפסולים נאמנים בעדות זו אין כשר עדיף על הפסול. והוא הדין שלש נשים המעידות כנגד שתי נשים, השלש נאמנות⁽⁵⁾.

וזהו ששנינו, אחד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה.

ופירושו כך: אחד כשר אומר נטמאת ושתי נשים אומרות לא נטמאת, אף על פי שהעידו השתים לאחר שנתקבלה עדות הכשר בבית דין, היתה שותה, לפי שהשתים נאמנות להכחיש דברי האחד, אפילו בזה אחר זה.

וזהו ששנינו, שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת, לא היתה שותה.

ופירושו כך: שתי נשים אומרות נטמאת ואחד כשר אומר לא נטמאת, אף על פי שהעיד הכשר תוך כדי דיבורן של הנשים, לא היתה שותה, לפי שאין האחד יכול להכחיש דברי השתים, אפילו בבת אחת.

ואיכא דאמרי, ויש חולקים ואומרים:

כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא, אפילו מאה נשים נמי, כעד אחד דמיין.

כל שבא איש כשר לעדות והעיד שנטמאת, ונתקבלה עדותו בבית דין, אי אפשר לפסולים להכחישו, אף על פי שהם רבים ממנו, לפי שפסולים רבים אינם חשובים אלא כעד אחד כשר, וכשם שאחד כשר אינו

5. כ"כ הרמב"ם פ"א מהל' סוטה הי"ט.

ששני פסולים מכחישים לאחד שהעיד שנטמאת, וחוזרת לדינה הקודם, שצריכה לשתות.

אבל לקולא, להקל מעליה שלא תשתה, כגון במקרה השני, שעד פסול אחד בא להכחיש שני עדים פסולים בבת אחת — **לא אזלינן**, אין הולכים אחר רוב דעות, לומר שאין האחד יכול להכחיש דברי השנים ועדותם קיימת ואינה שותה. אלא, כיון שישנה איזו שהיא הכחשה לדבריהם, עדותם מוכחשת מעיקרה, והאשה נשארת בדינה הקודם, שספק אם נטמאת, ושותה כדי לברר את הספק.

קא משמע לך, לזה הוצרך התנא ללמדנו, שאפילו במקרה כזה, הולכים אחר רוב דעות, ואין עד פסול אחד יכול להכחיש עדות שני פסולים אפילו בבת אחת, וכבר נתברר שנטמאת, ואינה שותה.

לסיכום:

א. עד שהעיד שנטמאת, והכחישו חבריו, אם הכחישו בבת אחת, עדותו בטלה, ואם הכחישו בזה אחר זה, עדותו קיימת.

ב. עד כשר שהעיד שנטמאת, והכחישוהו שני עדים כשרים, אף בזה אחר זה, עדותו בטלה.⁽⁶⁾

דברי האחד במקום שנים. ואף כאן, אין דברי אשה אחת במקום שתי נשים.

ואף על פי שאין כאן מעלת השנים כמו בעדות כשרה, מכל מקום, הולכים אחר רוב דעות. והוא הדין בשלש נשים נגד שתי נשים, השלש נאמנות.

אבל שתי נשים המעידות באיש אחד, נגד איש כשר אחד, אין הולכים אחר רוב דעות, אלא **כי פלגא ופלגא דמי**, שכוחו של עד אחד כשר, שקול הוא כריבוי עדים פסולים, ואחד כשר מכחיש לפסולים רבים בבת אחת, ופסולים רבים אין מכחישים לאחד כשר בזה אחר זה.

ואקשינן: ותרתי בפסולי עדות, למה לי?

במשנה נשנו שתי הלכות, האחת, ששני פסולים מכחישים פסול אחד אפילו בזה אחר זה, והשנית, שפסול אחד אין באפשרותו להכחיש שני פסולים אפילו בבת אחת. ולכאורה הלכה אחת מן השתים היא מיותרת, שהלא יסוד אחד לשתיהן, שבפסולים הולכים אחר רוב דעות.

ומשנינן: **מהו דתימא, כי אזלינן בתר רוב דעות**, אילו לא שנינו אלא את ההלכה ראשונה, הייתי אומר, אימתי הולכים אחר הרוב — **דוקא לחומרא**, להצריכה לשתות,

קעח ולפ"ז מוכח דתרי ותרי שותה, אבל תוס' שם סברי דאף דחשוב כשנים, במקום שנים אינו כלום, וכן מבואר בדברי הר"מ בר יוסף הנ"ל. וע' בתרומת הכרי סי' לא שהק' מה שיין לומר דשותה בתרי ותרי, הרי על הצד שיש עדים שנטמאת אין המים בודקין אותה ואין לנו כירור ממה שלא מתה שלא נטמאת יעו"ש.

6. ושני עדים כשרים שהעידו שנטמאת והכחישום שנים אחרים, דעת בעל המאור בשם הרב משה בר יוסף (נדפס לפני התוספתא) דשותה, אבל בתוס' יכמות קיז, ב ד"ה לא מבואר דאינה שותה. ובר"מ הל' רוצח פ"ט הי"ד מבואר דשנים מכחישים לאחד הו"ל כתרי ותרי וכ"ה במאירי בסוגיין ולקמן מז, א ובבב"י סי'

קיימת שהולכים אחר הרוב, וללשון שני עדותם בטלה שאחד כשר שקול כפסולים רבים.

ו. שני פסולים שהעידו שנטמאת, והכחישם עד פסול בבת אחת, עדותם קיימת שהולכים אחר רוב דעות.

ז. וכל מקום שאמרנו עדותו קיימת, אין האשה שותה, אלא אסורה על בעלה עולמית.

ח. וכל מקום שאמרנו עדותו בטלה, שותה לברר את הספק.

ג. עד כשר שהעיד שנטמאת, והכחישוהו שני פסולים בזה אחר זה, נאמרו בזה שני לשונות בגמרא אליבא דרבי נחמיה, ללשון ראשון עדותו בטלה כיון שהולכים אחר רוב דעות, וללשון שני עד כשר חשוב כפסולים רבים, ועדותו קיימת⁽⁷⁾.

ד. עד פסול שהעיד שנטמאת, והכחישוהו שני פסולים, אפילו בזה אחר זה עדותו בטלה, לפי שהולכים אחר רוב דעות.⁽⁸⁾

ה. שני פסולים שהעידו שנטמאת, והכחישם עד כשר בבת אחת, ללשון ראשון עדותם

הדרן עלך פרק מי שקינא

7. ומכל מקום, גם ללשון זה שעד כשר חשוב כפסולים רבים, אין עד כשר עדיף על עד פסול, שאם הכחיש פסול לכשר בבת אחת עדותו בטלה, וכן אם הכחיש כשר לפסול בזה אחר זה עדותו קיימת, כן שיטת הרמב"ן יבמות קיז ע"ב ושאר ראשונים, אבל דעת הר"מ פ"א סוטה הי"ח דעד פסול אינו מכחיש לכשר בבת אחת,

8. אבל הכחישו פסול אחד בזה אחר זה עדותו קיימת, כן פשטות הסוגיא, וכן מבואר ברמב"ן יבמות קיז ב, ובשאר ראשונים שם, אבל הר"מ פ"ט מהל' רוצח הי"ד סובר שלפסול אין כח כשנים ואפשר להכחישו גם בזה אחר זה.

7. ומכל מקום, גם ללשון זה שעד כשר חשוב כפסולים רבים, אין עד כשר עדיף על עד פסול, שאם הכחיש פסול לכשר בבת אחת עדותו בטלה, וכן אם הכחיש כשר לפסול בזה אחר זה עדותו קיימת, כן שיטת הרמב"ן יבמות קיז ע"ב ושאר ראשונים, אבל דעת הר"מ פ"א סוטה הי"ח דעד פסול אינו מכחיש לכשר בבת אחת,

פרק אלו נאמרין

מתניתין:

פרשת סוטה, השבועה והאלה, (2) נאמרין בכל לשון. (3)

אלו מצוות התלויות בדיבור נאמרין בכל לשון: (1)

ווידוי מעשר, הוא מה שאמרה תורה [דברים

אלו, לאומרים באופן שיבין; וברש"י בד"ה "פרשת סוטה" מבואר, שהחידוש הוא, שאינו צריך לאומרו בלשון הכתוב בתורה, ולא משמע מדבריו שיש בזה חומרא שצריך לאומרו דוקא בלשון שהוא מבין, וזה סייעתא ל"שאגת אריה", שרש"י חולק על תוספות.

2. ברמב"ם [סוטה ג ח] מבואר, דאת המגילה עצמה אינו כותב אלא בלשון הקודש, וב"הערות" נתקשה בזה: שהרי לגבי ספר תורה פסק הרמב"ם [תפילין א יט] שהוא נכתב אף בלשון יוונית, ואם כן מניין להרמב"ם שמגילת סוטה אינה נכתבת אלא בלשון הקודש!?

וביארנו בזה, דברמב"ם שם משמע, שמגילת סוטה אינה הפרשה שבתורה, אלא שכותב במגילה את השבועה ואת האלה שהשביעה, שז"ל שם: "וכותב ככל הדברים שהשביע אותה בהם, אות באות ומלה במלה"; וזה הוא שהוצרך הרמב"ם שם לומר: "וכותב את השם ככתבו [ולא באדנות]"; ואם כתיבת הפרשה היא, הרי אין צריך להשמיענו כן, אלא ודאי שהוא כותב את מה שהשביעה, והיות והכהן הרי השביעה באדנות, הייתי אומר שיכתוב באדנות ולא בשם הוי"ה.

ואם כן אין מקום להשוות מגילת סוטה לספר תורה; אלא שמכל מקום צריך ביאור, מניין להרמב"ם שכותב בלשון הקודש דווקא!?! [ובפרט לפי המבואר שהוא כותב מה שהשביעה, שיש לנו לומר שיכתוב באותו לשון שהשביעה]. ויש מי שהעיר על עיקר דברי הרמב"ם: הרי

1. התוספות גרסו "אלו נאמרין בלשונם", וכן הוא במאירי, ומשום דזה משמע: "כל אדם בלשונו שהוא שומע, לאפוקי למדי שאינו אומר בלשון פרסי אם אינו שומעו, אבל "בכל לשון" משמע בין שומע ובין שאינו שומע, ובגמרא לא משמע הכי"; [ונראה מדבריהם, ש"בלשונם", פירושו הוא: בלשונם של האומרים, ואינו כמו "שבועת הדיינין בלשונה נאמרה", שהכוונה היא לרבות שאר לשונות, ראה שבועות לט א]. וברש"י כתב: "אלו נאמרין בכל לשון גרסינן", והמהרש"א מחק "בכל לשון", ופירש דרש"י בא לומר שגורסים "אלו" ולא "ואלו", אבל המהרש"ל לא מחק, וכן נקט ב"שאגת אריה" סימן יג, [וכן ב"תוספות שאנץ" שרוב דבריו הם כשיטת רש"י, גרס: "בכל לשון"], וכתב ב"שאגת אריה" שם, שרש"י חלוק על התוספות בדין.

והנה בתוספות בד"ה קרית שמע, כתבו, שמשנתנו לא שנתה מקרא מגילה שהיא נקריה בכל לשון, משום דבמגילה "הלועז ששמע אשורית יצא", שלא כאלו האמורים במשנתנו; ופירשו דבריהם ה"באר שבע" [הובא ב"תורת הקנאות"], וה"קרן אורה", [וכן משמע ב"שאגת אריה" שם]: שבאלו השנויים במשנתנו שהם נאמרין בכל לשון, מי שאינו מבין בלשון הקודש אינו יוצא בו.

ולפי זה נמצא, שבאלו הנאמרין בכל לשון, יש קולא וחומרא, קולא: שהם נאמרין בכל לשון, וחומרא: שאף בלשון הקודש אינו יוצא, אלא אם כן מבין הלשון, שכך הוא דינם של

אשר צויתני. השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש; ויודי זה בכל לשון הוא נאמר.

קרית שמע, ותפלה, וברכת המזון.

ושבועת העדות, הוא מה שאמרה תורה [ויקרא ה א]: "ונפש כי תחטא, ושמעה קול אלה [שבועה], והוא עד או ראה או ידע [שהשביעוהו בממון שהוא עד בו, שאם יודע לו בעדות שיעיד לך], אם לא יגיד [כפר ואמר שאינו יודע לו עדות] ונשא עונו. והיה כי יאשם לאחת מאלה והתודה אשר חטא עליה. והביא את אשמו לה' על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת, וכפר עליו הכהן מחטאתו", ושבועה זו בכל לשון היא נאמרת.

כו יב] "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר [כשתגמור להפריש מעשרות של שנה השלישית, קבע זמן הביעור והודוי בערב פסח של שנה הרביעית], ונתתה ללוי [מעשר ראשון] לגר ליתום ולאלמנה [מעשר עני] ואכלו בשעריך ושבועו; ואמרת לפני ה' אלהיך: בערתי הקדש מן הבית [זה מעשר שני שהעלהו לירושלים], וגם נתתיו ללוי [זה מעשר ראשון], לגר ליתום ולאלמנה [זה מעשר עני], ככל מצותך אשר צויתני [שנתתם כסדרן], לא עברתי ממצוותיך [להפריש ממין על שאינו מין], ולא שכחתי [מלברך על הפרשת תרומות ומעשרות]. לא אכלתי באני ממנו [לא אכלתי מן המעשר שני באנינות], ולא בערתי ממנו בטמא [בין שאני טמא והוא טהור, בין שהוא טמא ואני טהור], ולא נתתי ממנו למת [לא עשיתי ממנו ארון ותכריכין למת], שמעתי בקול ה' אלהי [להביאו לבית הבחירה], עשיתי ככל

שטתה, אבל אין כאן קלה אם אכן שטתה; ואמר רב תנחום: "חנקי כתיב", והיינו דדרשינן: "טומאה תחת אישך חנקי".

וראה "לחם משנה" זכיה ומתנה פרק ג הלכה ד' [בסוף דבריו], שדקדק מדברי הרמב"ם — סוטה ג ז, שלא הביא אלא את לשון התורה — שאין צריך לומר בפירושו: "ואם שטית חנקי", אלא דממילא הוא משמע כן; ויש מי שהעיר, שהרי הרמב"ם כתב שם: "ואומר לה בלשון שהיא מכרת, אם לא שכב איש אותך וגו'", ולא הזכיר הרמב"ם שיכפול דבריו אף כשאומרה בלשון שהיא מכרת, והרי אין שייך לומר דממילא משתמע "חנקי".

אלא שאף כשאומרה בלשון הקודש צריך ביאור, שהרי "חנקי" אכן כתיב, משום שנתב

מבואר בגמרא לעיל כ ב לפי מאן דאמר אחד, שמוחקין לה לסוטה מן התורה, ומבואר שם בגמרא ובתוספות, שמאחר שמוחקין לה מן התורה, הרי בהכרח שקפיד קרא שתהא ראויה לימחק, ולפיכך צריך שיכתבנה בכתב שיכול לימחות, ראה שם; ואם כן איך כותב ספר תורה ביונית, והרי לא יוכל למחוק לה מן התורה, כיון שמגילת הסוטה צריכה שתהא כתובה בלשון הקודש; וראה היטב ברש"ש שם.

3. לעיל יז א הקשתה הגמרא לרבי מאיר הסובר: "מכלל לאו אי אתה שומע הן", שאם כן מה שאומר לה הכהן: "אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאורים האלה", אין זו אלא ברכה אם לא

אשמו יביא לה' איל תמים מן הצאן";
ושבועה זו בכל לשון היא נאמרת.⁽⁴⁾

ואלו נאמרין רק בלשון הקודש:

מקרא ביכורים, והוא מה שאמרה תורה

ושבועת הפיקדון, הוא מה שאמרה תורה
[ויקרא ה כא]: "נפש כי תחטא ומעלה מעל
בה', וכחש בעמיתו בפקדון [שהפקד אצלו
ונשבע שאינו בידו] או בתשומת יד
[הלואה], או בגזל, או עשק את עמיתו. או
מצא אבידה וכחש בה ונשבע על שקר. ואת

איש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אישך
הנקי ממי המרים המאררים האלה וגו', משמע
שלכל אשה צריך לומר בלשון שהיא מכרת, ואם
אינה מכרת בלשון הקודש, יאמר לה דוקא
בלשון שהיא מכרת, וזה כהתוספות; [אלא
שבקריאת שמע לא כתב הרמב"ם כלשון הזה,
ולכן יתכן שהוא דין מסויים בסוטה, ראה היטב
ב"מנחת קנאות" על פי הירושלמי].

ג. לשון רש"י הוא: ואלו נאמרין וכו',
"פרשת סוטה: מה שהכהן אומר לה, ולא
אמרין צריך לאומרה בלשון הקודש כדרך
שנכתב", פירוש: כדרך שנכתב בתורה, וכמבואר
ב"תוספות שאנץ", שכתב: "ולא אמרין שצריך
לאומרם בלשון הקודש, כדרך שנכתב נצטווה
לאומר", [וכמו שהעיר ב"מנחת חריבה" ראה
שם]; וסברא זו שבמקום שנכתב הנוסח בתורה
צריך לאומר בלשון הקודש [אם לא במקום
שגלי קרא לא כן], מתבאר מכל דברי רש"י
בסוגייתנו, וכפי שיתבאר בהערות בהמשך
הענין; וזה הוא שכתב רש"י בד"ה "ואלו נאמרין
בלשון הקודש": "ולא אמרין: נגמר מהנך
דלעיל [סוטה וכו'] שנכתב ונסדר עליהן כל
מצות דיבורם, ו[בכל זאת] אין צריך לאומרם
בלשון הקודש", הרי דמצד הסברא יש לנו לומר
שיאמרנו בלשון הקודש, כיון שכתוב הנוסח
בתורה.

ד. כתב בשו"ת "חלקת יואב" [מהדורא
תניינא סוף סימן א, נדפס בסוף חלק ראשון]:
ודע דיש לחקור, בהנך דקפיד רחמנא שיהיה
בלשון הקודש דוקא, אם הכוונה דצריך שיאמר:

בלי יו"ד, אבל "חנקי" לא קרי, שאין במשמעות
לשונו כלל אלא לשון "הינקי", ולא "חנקי" ?

4. ראה בתוספות בסנהדרין לט א ד"ה ואלו,
שתמהו: למה לא שנינו גם שבועת הדיינין
ושבועת ביטוי ?!

ותירצו: "ויש לומר, דאיכא שום גוונא בהנהו
דתני [במשנתנו], דליתא בהני [בשבועת הדיינין
וביטוי], להכי תני להו לחודייהו", וראה ישוב
אחר בזה, ב"קרבן אורה" כאן.

תוספת בענין בכל לשון:

א. כתבו התוספות בד"ה קרית שמע,
שמשתנו לא שנתה מקרא מגילה שהיא נקריה
בכל לשון, משום דבמגילה "הלועז ששמע
אשורית יצא"; ונחלקו האחרונים בביאור
כוונתם: יש המפרשים [ראה הערה 1 לעיל]
כפשוטו, שבאלו השנויים במשתנו שהם
נאמרים בכל לשון, מי שאינו מבין בלשון
הקודש אינו יוצא בו; [וזה הוא פירוש הלשון
"ואלו נאמרים בלשונם", כלומר: צריך שייאמר
בלשון המוכן למדבר].

ומיהו ב"מגן אברהם" סימן סב סק"א וב"פרי
מגדים" שם, לא משמע שהבינו כן את כוונתם;
וב"מנחת קנאות" ביאר את כוונת התוספות:
שהנידון הוא במקום ששומע מאחר, שבאלו
השנויים במשתנו פשוט להתוספות שאינו יוצא
מאחר בלשון הקודש כשאינו מבין, מה שאין כן
במגילה, ראה שם.

ב. לשון הרמב"ם בהלכות סוטה ג [ז]:
"ואומר לה בלשון שהיא מכרת אם לא שכב

את הארץ הזאת, ארץ זבת חלב ודבש. ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה', ומקרא זה — מ"הגדתי" עד "נתתה לי ה'" — אינו נאמר אלא בלשון הקודש.

וחליצה, הוא מה שאמרה תורה [דברים כה ז]: "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו, ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים, ואמרה: מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי. וקראו לו זקני עירו ודברו אליו, ועמד ואמר: לא חפצתי לקחתה. ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים, וחלצה נעלו מעל רגלו, וירקה בפניו, וענתה ואמרה: ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו",

[דברים כו ב]: "ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך. ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, ואמרת אליו: הגדתי היום לה' אלהיך, כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו. וענית ואמרת לפני ה' אלהיך: ארמי [לבן הארמי] אבד אבי [לבן] ביקש לעקור את הכל כשרדף אחרי יעקב] וירד [יעקב] מצרימה, ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. וירעו אותנו המצרים ויענונו, ויתנו עלינו עבודה קשה. ונצעק אל ה' אלהי אבותינו, וישמע ה' את קולנו, וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו. ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים. ויביאנו אל המקום הזה, ויתן לנו

שהוכיח דבריו.

ובספר זכרון להגר"י הוטנר זצ"ל, הובאה קושיא משמו מפרשת סוטה ווידוי מעשר שנאמרים בכל לשון, ואף שכירושלים אומרים אותה, ובני המדינה הרי מדברים בלשון הקודש?!

ויש מי שכתב ליישב, שאם נאמר, שבמקום שצריך לומר בלשון הקודש אין יוצא אלא אם כן אמר באותו נוסח ממש שכתוב בתורה, ראה אות ד' ולא די שיאמר בלשון הקודש; אם כן תמצא פרשת סוטה נאמרת "בלשונם" כגירסת התוספות] והיא לשון הקודש, וכגון שאמר: "יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בקרב עמך", ולא ככתוב בתורה: "בתוך עמך"; או שיאמר: "יתן ה' אותך האשה לאלה ולשבועה בתוך העם שלך"; וכן בוידוי מעשר, כשיאמר: "הוצאתי הקודש מן הבית וגם נתתי אותו ללוי", במקום "בערתי הקודש מן הבית וגם נתתי ללוי"; "הבט ממעון קדשך", במקום "השקיפה".

הלשון הכתוב בתורה דוקא, או שידבר הדברים בלשון הקודש, אבל לא בעינן הלשון הכתוב בתורה, [וראה עוד שם], וסיים: ולא מצאתי גילוי לדין זה.

וספיקו הוא בכמה אופנים, או שיאמר מילה נרדפת בלשון הקודש, וכגון שיאמר ב"מקרא בכורים" ויהי שם לעם גדול", ולא "לגוי גדול"; או שיאמר "וירד למצרים", ולא "וירד מצרימה", "ויענו אותנו" ולא "ויענונו"; או שיוסיף ויאמר: "לבן הארמי היה אובד את יעקב אבי, וירד יעקב מצרימה", ולא "ארמי אבד אבי וירד מצרימה", וראה מה שכתב על דבריו ב"אגרות משה" או"ח חלק א סימן לב ענף א; ויתבאר עוד מזה בהערות בסוגיא.

ה. כתב ב"ביאור הלכה" בהלכות קריאת שמע סימן סב: דאותן דברים הנאמרים בכל לשון, הוא דוקא אם אנשי אותו המדינה מדברים כך, אבל אם אנשי המדינה אינם יכולים לדבר זה הלשון, ורק הוא ועוד איזה אנשים יחידים יודעים זה הלשון, זה לא נחשב לשון; ראה שם

נודע מי הכהו. והיה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקני העיר ההיא עגלת בקר. והורידו זקני העיר ההיא את העגלה. וערפו שם את העגלה בנחל. ונגשו הכהנים בני לוי. וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל. וענו ואמרו [זקני העיר]: ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו. [והכהנים אומרים]: "כפר לעמך ישראל אשר פדיתה ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל"; והכל בלשון הקודש נאמר.

ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם, הוא מה שאמרה תורה [דברים כ ב]: "והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן [הגדול שנמשח לשם כך] ודבר אל העם. ואמר אליהם: שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי ה' אלהיכם הוא ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם", ואין הכהן אומר אלא בלשון הקודש.

המשניות מכאן ואילך מפרשות את אותם הדברים שנשנו במשנתנו שאינם נאמרים אלא בלשון הקודש; בחלקם מפרשת המשנה את מהותם של אותם דברים, ובחלקם מפרשת המשנה את המקור לאמירתם בלשון הקודש, אף שהיה לנו לומר: כשם שסוטה, מקרא בכורים וקריאת שמע, אף שנתנה התורה נוסח לאמירתם, לא הקפידה תורה על אמירתם כפי שהם כתובים בתורה בלשון הקודש, אם כן הוא הדין באלו, היה לנו לומר: אף שנוסח אמירתם כתוב בתורה, בכל זאת אין צריך

וכל האמירות הנזכרות, אינן נאמרות אלא בלשון הקודש.

ברכות וקללות,⁽⁵⁾ הוא מה שאמרה תורה [דברים יא כט]: "והיה כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל. הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מורה". ונאמר [דברים כז יב]: "אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברכם את הירדן, שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין. ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל, ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי. וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם. ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה'" [עד סוף סדר הקללות], והיו מקדימים לכל קללה, ברכה: "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה", והכל נאמר בלשון הקודש בלבד.

ברכת כהנים שאומרים בנשיאת כפים.

וברכת כהן גדול ביום הכפורים אחר עבודת היום שהיה עובד בקודש הקדשים, היה קורא בתורה, ומברך שמונה ברכות כפי שמבאר המשנה לקמן מ ב.

ופרשת המלך, מפרש לה במשנה לקמן מא א.

ופרשת עגלה ערופה, הוא מה שאמרה תורה [דברים כא א]: "כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה נופל בשדה לא

5. לכאורה צריך ביאור: מאי דהוה הוה! ? ואפשר שלא נכתב זה אלא משום שמברכות

לאומרם כפי שהם כתובים בלשון הקודש, אלא הוא הדין בשאר לשונות, [רש"י].

ומפרשת המשנה: **מקרא ביכורים כיצד**, כלומר: מנין שאין הוא נאמר אלא בלשון הקודש?!?

משום שנאמר במקרא בכורים: "וענית ואמרת לפני ה' אלהיך", ולחלן גבי ברכות וקללות הוא אומר "וענו הלוים ואמרו" —

והרי אנו לומדים בגזירה שוה "עניה עניה": **מה לחלן — בברכות וקללות — בלשון הקודש, אף כאן — במקרא בכורים — בלשון הקודש.**

עוד מפרשת המשנה: **חליצה** שהיא בלשון הקודש **כיצד**, מנין הוא נלמד:

משום שנאמר בחליצה: "וענתה ואמרה", ולחלן בברכות וקללות הוא אומר: "וענו הלוים ואמרו" —

והרי אנו לומדים בגזירה שוה "עניה עניה": **מה לחלן — בברכות וקללות — בלשון הקודש, אף כאן — בחליצה — בלשון הקודש.**

רבי יהודה אומר: אינו צריך⁽⁶⁾ ללומדה לחליצה בגזירה שוה, שמעצמה היא למידה:

משום שנאמר בחליצה: "וענתה ואמרה, ככה", הרי למדנו: **עד שתאמר בלשון הזה שנכתב בתורה.**⁽⁷⁾

עוד מפרשת המשנה: **ברכות וקללות כיצד** היו:

כיון שעברו ישראל את הירדן, ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון [אצל שומרון], **שבצד שכם שאצל אלוני מורה** —

ומנין שהם בצד שכם, משום שנאמר [דברים יא כט]: "והיה כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל. הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש, בארץ הכנעני היושב בערבה, מול הגלגל אצל אלוני מורה" —

ולחלן — גבי אברהם — הוא אומר: "ויעבור אברהם בארץ, עד מקום שכם עד אלון מורה" —

והרי אנו לומדים בגזירה שוה: **מה "אלון מורה" האמור לחלן באברהם היינו שכם, אף אלון מורה [אלוני מורה] האמור כאן בלויים היינו שכם.**⁽⁸⁾

וכאשר הגיעו לאותם הרים, כי אז: **ששה שבטים עלו לראש הר גריזים; וששה שבטים עלו לראש הר עיבל.**

שנאמר "ככה"; [ולכאורה לפי גירסת רש"י במשנה "אינו צריך", יש ללמוד שאין בזה נפקא מינה בין חכמים לרבי יהודה, וראה ב"אגרות משה" שהובא שם].

8. כן מוכח לקמן לג ב שהוא גזירה שוה, ולא גילוי מילתא בעלמא.

וקללות אנו לומדים לשאר מקומות, כמבואר במשנה.

6. ראה רש"י, מהרש"א, מהרש"ל וב"ח.

7. כתב ב"חלקת יואב" שהובא בהערה 4 אות ד, דבחליצה ודאי צריך לאומרו בנוסח התורה ממש, ולא די שיאמר בלשון הקודש, משום

והכהנים והלויים⁽⁹⁾ והארון עומדים למטה
באמצע בין שני ההרים —

הכהנים מקיפין את הארון, והלויים את
הכהנים, וכל ישראל מכאן ומכאן על שני
ההרים.

שנאמר [יהושע ח לג]: "וכל ישראל וזקניו
ושוטרים ושופטים, עומדים מזה ומזה לארון
נגד הכהנים הלויים נושאי ארון ברית ה',
כגר כאזרח,⁽¹⁰⁾ חציו אל מול הר גריזים
[בשפוע הר גריזים]⁽¹¹⁾ והחציו אל מול הר
עיבל, כאשר צוה משה עבד ה' לברך את
העם ישראל בראשונה [להקדים ברכה
לקללה]. ואחרי כן קרא [יהושע] את כל
דברי התורה הברכה והקללה ככל הכתוב
בספר התורה. לא היה דבר מכל אשר צוה
משה, אשר לא קרא יהושע נגד כל קהל
ישראל והנשים והטף והגר ההולך בקרבם".

הפכו הלויים את פניהם כלפי הר גריזים,
ופתחו בברכה: "ברוך האיש אשר לא יעשה
פסל ומסכה", ואלו ואלו השבטים שבשני
ההרים עונין אמן.

ושוב הפכו הלויים את פניהם כלפי הר עיבל,

ופתחו בקללה: "ארור האיש אשר יעשה פסל
ומסכה", ואלו ואלו עונין אמן.

וכך היו עושים ברכה ואחר כך קללה, עד
שגומריין ברכות וקללות.⁽¹²⁾

ואחר כך הביאו את האבנים שהוציאו מן
הירדן כשעברו בו, ובנו את המזבח בהר
עיבל, וסדרוהו בסיד, וכתבו עליו את כל
דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר:

[דברים כז ב]: "והיה ביום אשר תעברו את
הירדן, אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך,
והקמות לך [בירדן] אבנים גדולות, ושדת
אותן בשיד. והיה בעברכם את הירדן תקימו
את האבנים האלה [אבנים אחרות שתוציאו
מן הירדן] אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר
עיבל, ושדת אותם בשיד. ובנית שם [בהר
עיבל] מזבח לה' אלהיך, מזבח אבנים לא
תניף עליהם ברזל. אבנים שלמות תבנה את
מזבח ה' אלהיך, והעלית עליו עולות לה'
אלהיך. וזבחת שלמים ואכלת שם, ושמחת
לפני ה' אלהיך. וכתבת על האבנים [של
המזבח] את כל דברי התורה הזאת באר
היטב".⁽¹³⁾

12. אחר סדר הקללות של ה"ארורים", יש
פרשה של ברכה ותוכחה שנאמרה באותו מעמד,
ומדברי המצודות ביהושע שם נראה, שזה נקרא
על ידי יהושע ולא על ידי הלויים, אך ברד"ק
שם נראה לא כן; ולפי דבריו צריך לומר,
שפירוש הכתוב "קרא יהושע", אינו לומר שהוא
קראו, אלא שעל שמו נקראת.

13. רצה לומר שיבינו הכל, מאירי; והמהרש"א
הביא בשם הרא"ם, שהגימטריא של: ה' ה"י
הי"ט היט"ב עולה כאחד שבעים.

9. "ואם תאמר: איך אנו אומרים כי הלויים היו
למטה, והלא לוי למעלה, שהרי היה הוא אחד
מן הששה שבטים שהיו בהר גריזים! ?
נחלקו בדבר תנאים לקמן לז א, יש הסובר:
זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה, ויש
הסובר: כל הראוי לשירות למטה, והשאר
למעלה.

10. צריך ביאור: היכן עמדו גרים אלו, שלא היו
שייכים לשום שבט.

11. רד"ק.

גמרא:

שנינו במשנה: ואלו נאמרין בכל לשון: פרשת סוטה. ומפרשין פרשת סוטה מנלן שהיא נאמרת בכל לשון: (1)

ונטלו [סתרון] את האבנים של המזבח אשר בנו בהר עיבל, [אחר שהקריבו עליהם את הקרבנות שנאמרו בפרשה], ובאו בני ישראל ולנו במקומן, בבית מלונן אשר בגלגל, ושם לקימו את האבנים שסתרו מהמזבח.

מצות דיבורם, [היינו שיש נוסח אמירה בתורה], מכל מקום אינו לעכב, לכן הוצרכה המשנה להשמיענו — במקרא בכורים וכל השאר — עיכובא שצריך דוקא לומר כפי שנאמר בתורה. ומזה נראה, דאף שרש"י הוסיף שם [בתחילת המשנה גבי פרשת סוטה] וכתב: — "ובספרי אמרין, דאי לא כתיב קרא [בסוטה] להתיר בכל לשון, כדלקמן [היינו בגמרא כאן], הוה אמינא: ניגמר מיבמה בקל וחומר: ומה יבמה קלה [שאם זינתה תחת יבמה אינה עוברת אלא בלאו], לא עשה בה כל הלשונות כלשון הקודש [כמבואר במשנתנו], סוטה חמורה [שאם זינתה תחת בעלה הרי היא במיתה], לא כל שכן" — מכל מקום רש"י סובר בשיטת הגמרא שלנו, שאין צריך לזה.

וכל זה הוא דלא כה"שגגת אריה" סימן יג, הסובר, שאדרבה, כל שאין מקור לומר שצריך דוקא לשון הקודש, כי אז אין צריך לשון הקודש, ומה ששאלו בסוטה "מנלן" הוא משום הספרי, וכן מה ששאלו בוידוי מעשר ובקריאת שמע "מנלן", הוא משום שהיה מקום ללמוד ממקומות אחרים שצריך לשון הקודש, וכמו שביאר שם.

ועיקר דבריו שם, הם לענין מצות זכירת יציאת מצרים שאינה צריכה — לדבריו — לשון הקודש, היות ואין מקור שצריך לשון הקודש דוקא; ולפי מה שנתבאר, יודה לו רש"י ולא מטעמו, אלא משום שאין נוסח בתורה למצוה זו.

1. פירש רש"י במשנה: "פרשת סוטה: מה שהכהן אומר לה, ולא אמרין צריך לאומרה בלשון הקודש כדרך שנכתב", פירוש: היות ונכתב בתורה הנוסח שאומר, הרי שמן הסברא יש לנו לומר שאינו יוצא אלא באותו לשון שנאמר בתורה.

ולפי שיטת רש"י, זה הוא הטעם ששואלת הגמרא כאן: "מנלן" שהיא נאמרת בכל לשון, והיינו משום דבסברא היה לנו לומר לא כן; ומטעם זה מחק רש"י לקמן לג א [ד"ה ולמדו] גבי ברכת המזון, את שאלת הגמרא "מנלן" שהיא נאמרת בכל לשון, כי מהיכי תיתי שתיאמר דוקא בלשון הקודש, ראה שם, והיינו משום שאין נוסח בתורה לברכת המזון; ומטעם זה לקמן גבי וידוי מעשר וקריאת שמע שהגמרא שואלת "מנלן", השאיר רש"י את הגירסא במקומה, כי בכל אלו יש נוסח בתורה.

וזה הוא שכתב רש"י במשנה בד"ה ואלו נאמרין בלשון הקודש [מקרא בכורים וכו']: "ולא אמרין נגמר מהנך דלעיל, שנכתב ונסדר עליהן כל מצות דיבורם, ואין צריך לאומרין בלשון הקודש, כדכתיב ככולהו, משום דבהני כתיב עיכובא", פירוש, שהוקשה לרש"י כיון שנכתב נוסח בתורה [במקרא בכורים וכל השאר], אם כן פשיטא שצריך לאומרם בלשון הקודש, ולמה הוצרכה המשנה ללמדו מן המקראות?! ולזה פירש רש"י, כי מאחר שגילתה התורה בסוטה וידוי מעשר וקריאת שמע, שאף על פי שנכתב ונסדר עליהן כל